

ΞΕΝΟΦΩΝ Ι. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ  
ΑΛΛΑΞΕΙ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ;  
40 ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΑ  
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ  
(Ε-BOOK ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ WWW.ΕΡΟΛΙΤΕΙΑ.GR  
2025, 304 ΣΕΛ.)

**Απόστολος Βλαχογιάννης**

Δρ Νομικής,

μέλος Συνεργαζόμενου Εκπαιδευτικού Προσωπικού  
στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

**ΑΝΑΘΕΩΡΩΝΤΑΣ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ: ΑΠΟ ΤΙΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ  
ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗΣ**

Πριν από 10 χρόνια, ο Ξενοφών Κοντιάδης δημοσίευσε το βιβλίο *Το Ανορθολογικό μας Σύνταγμα: Γιατί απέτυχαν οι πολιτικοί θεσμοί*; με το οποίο εγκαινίασε μια σειρά έργων που ως κεντρικό άξονα του προβληματισμού τους είχαν τη συνταγματική μεταβολή, τυπική –ως διαδικασία αναθεώρησης– και άτυπη. Βασικό στοιχείο του προβληματισμού του στο παραπάνω έργο ήταν σε ποιο βαθμό το Σύνταγμά μας περιλαμβάνει ανορθολογικές διατάξεις που επιφέρουν δυσλειτουργίες του πολιτεύματος και πώς αυτές μπορούν να διορθωθούν δια της αναθεώρησης του Συντάγματος.

Η ενασχόληση αυτή του συγγραφέα τοποθετείται ασφαλώς χρονικά στο σημείο καμψής της οικονομικής κρίσης, αλλά εκτείνεται και στη μετέπειτα περίοδο της «κανονικότητας», μετά την έξοδο της χώρας από τα Μνημόνια το 2018, που επισφραγίζεται με την αναθεώρηση του 2019. Κατά τη διάρκεια της δεκαπενταετίας των αλληπάλληλων κρίσεων που διανύσαμε από το 2010 και μετά, κατέστη σαφές ότι το Σύνταγμά μας αποδείχτηκε κατά βάση ανθεκτικό στις εξωνομικές πιέσεις που δέχτηκε από την πραγματικότητα, καθώς δεν απώλεσε την ικανότητά του να τη ρυθμίζει με τρόπο αποτελεσματικό. Ταυτόχρονα όμως εντοπίστηκαν ορισμένες δυσλειτουργίες του και, ακόμα σημαντικότερα, ενσταλάχθηκε η εντύπωση, ασαφής και αόριστη σε πρώτο χρόνο, ότι κάτι έχει αλλάξει και αυτό πρέπει να αποκρυσταλλωθεί στο κείμενο επισήμως. Με άλλα λόγια ότι το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό αποτύπωμα των κρίσεων πρέπει με κάποιον τρόπο να διοχετευθεί, με ανάγλυφο τρόπο, στο ίδιο το σώμα του Συντάγματος, αν όχι για άλλον λόγο, τουλάχιστον για να λειτουργήσει αυτή η μεταβολή θεραπευτικά, ως εξορκισμός των προηγούμενων

κακών και να σηματοδοτήσει έτσι συμβολικά το πέρασμα σε μία νέα εποχή απαλλαγμένη από τα δεινά και τις οδύνες της προηγούμενης.

Ήταν λοιπόν αναπόφευκτο, σε αυτό το πλαίσιο, ιδίως μετά το τέλος της οικονομικής κρίσης, να επανέλθει στο προσκήνιο η συζήτηση περί αναθεώρησης του Συντάγματος, ανάλογα με την οπτική σκοπιά, είτε ως μέσο αποτύπωσης των συντελεσμένων αλλαγών είτε ως ευκαιρία διόρθωσης των σχεδιαστικών ατελειών του κειμένου είτε ως μέσο επέμβασης και μετασχηματισμού της νέας διαμορφωμένης πραγματικότητας. Απώτερη πρόθεση ήταν δίχως άλλο να καταδειχτεί περίτρανα, μέσω της αλλαγής του Συντάγματος, ότι η χώρα μας άφησε πίσω της την εποχή της κρίσης και εισέρχεται σε μια νέα περίοδο, συνταγματικής και θεσμικής αισιοδοξίας και σταθερότητας.

Σε κάθε περίπτωση, η αναθεώρηση του 2019 άφησε ημιτελές αυτό το έργο, καθώς δεν ήταν σε θέση να εκπληρώσει στο έπακρο αυτή την αποστολή. Ο πολιτικά αμφίσημος χαρακτήρας της, καθώς για πρώτη φορά πραγματοποιήθηκε μετά από εναλλαγή της εξουσίας, στις εκλογές που μεσολάβησαν, δεν άφησε περιθώριο σημαντικών τομών και μακρόπνοων σχεδιασμών, παρά μόνο «χειρουργικών» επεμβάσεων, που συντελέστηκαν μάλιστα εν μέσω της ερμηνευτικής διαμάχης περί δέσμευσης ή μη της αναθεωρητικής Βουλής από τις κατευθύνσεις της προτείνουσας. Αυτό βέβαια σημαίνει ότι κατέλειψε πεδίο λαμπρό σε μία νέα επόμενη αναθεώρηση, που έχει ήδη εξαγγελθεί και είναι πλέον δυνατή μετά την πάροδο πενταετίας από την προηγούμενη. Αυτή η αναθεώρηση, λειτουργώντας σε πολιτικό χρόνο που επιτρέπει μεγαλύτερη περισυλλογή, ενδέχεται, ή τουλάχιστον έτσι προορίζεται κατά τα φαινόμενα, να λάβει τη μορφή ενός συνολικότερου επανασχεδιασμού των συνταγματικών θεσμών. Τα κλασικά ερωτήματα και διλήμματα βέβαια παραμένουν σε αυτό το στάδιο αναπάντητα, αλλά οι πολιτικές δυνάμεις και η κοινότητα των δημοσιολόγων «ακονίζουν» ήδη τις πένες τους, προκειμένου να ανταποκριθούν στην ύψιστη αποστολή της τροποποίησης του Θεμελιώδους Νόμου.

Σε αυτό το σημείο, το βιβλίο του Ξενοφώντα Κοντιάδη έρχεται να καλύψει ένα υπαρκτό κενό. Απευθύνεται και σε εξειδικευμένους νομικούς, αλλά, το σημαντικότερο, στο ευρύτερο κοινό, το οποίο επιδεικνύει έντονο ενδιαφέρον για τη διαδικασία, αλλά συχνά δεν διαθέτει τις απαιτούμενες επιστημονικές γνώσεις, ώστε να συλλάβει πλήρως τα διακυβεύματα και να συμμετάσχει ενεργά σε αυτή. Γιατί πόσο συμμετοχική μπορεί να είναι πράγματι μία αναθεώρηση, όταν καθίσταται αποκλειστικό αντικείμενο ενασχόλησης των δημοσιολόγων και των βουλευτών που διαθέτουν νομική κατάρτιση;

Το παρόν έργο έρχεται λοιπόν να αντιμετωπίσει το παραπάνω πρόβλημα. Με τη μορφή 40 ερωταπαντήσεων καλύπτει όλο το εύρος της διαδικασίας αναθεώρησης του Συντάγματος: από το πιο αφηρημένο επίπεδο στο πιο συγκεκριμένο, από την πιο θεωρητική διάσταση έως την πιο πρακτική, όπως επίσης τόσο από ιστορική σκοπιά όσο και υπό το φως της επικαιρότητας. Κάθε ερώτημα τεμαχίζεται και εξετάζονται διεξοδικά, αλλά και ευσύνοπτα, οι διατυπωμένες από τη θεωρία θέσεις, με παράθεση των επιχειρημάτων και αντεπιχειρημάτων τους. Και σε τελικό μόνο στάδιο εκφράζεται η θέση που έχει επεξεργαστεί ο συγγραφέας, η οποία ορισμένες φορές συμπίπτει με μία από τις παραπάνω, ορισμένες όμως φορές τις υπερβαίνει βασιζόμενη σε μία νέα πρωτότυπη ιδέα.

Ήδη από τον πρόλογο, το βιβλίο δίνει ένα ξεκάθαρο στίγμα. Όπως τονίζει ο Κοντιάδης, «με την αναθεώρηση του Συντάγματος δεν θα αλλάξει όψη η χώρα». Ούτε εξάλλου η συνταγματική αναθεώρηση αποτελεί «έναν μαγικό μηχανισμό διόρθωσης όλων των κακών κειμένων». Είναι σημαντικό

να το έχουμε αυτό υπόψη μας, ήδη από την αρχή, προκειμένου να αποφευχθεί μία ματαιόδοξη προσέγγιση της αναθεωρητικής διαδικασίας που γεννά υπέρμετρες προσδοκίες, μόνο για να οδηγήσει σύντομα στη διάψευσή τους. Από την άλλη, ο Κοντιάδης δεν συμμαρτίζεται και μία μοιρολατρική στάση που περιθωριοποιεί την ανάγκη αναθεώρησης του Συντάγματος δίνοντας υπέρογκη έμφαση στις αναπόφευκτες σχεδιαστικές αδυναμίες και αστοχίες. Κατά την άποψή του, μία αναθεώρηση που γίνεται προσεκτικά, σωστά και με επίγνωση των δεδομένων και των δυσκολιών, μπορεί πράγματι να προσφέρει λύσεις σε καίρια προβλήματα.

Μετά λοιπόν τις αναγκαίες αυτές διευκρινίσεις, που ισχύουν όχι μόνο για το απλό κοινό, αλλά και για τους επαΐοντες, το βιβλίο καταπιάνεται με όλα τα ζητήματα, τρέχοντα ή διαχρονικά της συνταγματικής αναθεώρησης. Η στόχευση του βιβλίου είναι να αναδείξει τα θέματα που ανακύπτουν από την επιχειρούμενη αναθεώρηση με εύληπτο τρόπο σκιαγραφώντας το πλαίσιο μέσα στο οποίο διεξάγεται η επιστημονική συζήτηση. Διαγράφονται έτσι οι γενικές γραμμές, επί των οποίων τοποθετούνται οι επιστημονικές αναλύσεις, οι οποίες παρουσιάζονται με τη σειρά τους με αντικειμενικό τρόπο, και στο τέλος μόνο προστίθεται η προσωπική άποψη του συγγραφέα. Το βιβλίο ασχολείται έτσι όχι μόνο με κάθε πιθανή θεματική της συνταγματικής αναθεώρησης, αλλά επεξηγεί και την ίδια τη νομική φύση του εγχειρήματος. Και όλα αυτά με επιστημονική ακρίβεια και επαρκή αποστασιοποίηση, προκειμένου να αποτυπωθούν με ενάργεια το νομικό ζήτημα και τα επιχειρήματα της κάθε πλευράς, προτού καθένας είναι σε θέση να διαμορφώσει τη δική του άποψη επ' αυτού και, σε δεύτερο χρόνο, να κρίνει τη θέση του συγγραφέα.

Στο πρώτο μέρος, εξετάζονται τα γενικότερα ερωτήματα που αφορούν την ίδια τη διαδικασία αναθεώρησης, τα όριά της, τη δυνατότητα δικαστικού ελέγχου, τον σκοπό και λειτουργία της, τους κινδύνους που κρύβει και τα λάθη που συχνά συμβαίνουν, καθώς και τον δυνητικά πολιτικό χαρακτήρα της. Στα ερωτήματα αυτά συγκαταλέγονται, μεταξύ άλλων, τα παρακάτω: Με ποια διαδικασία αλλάζει το Σύνταγμα; Μπορούν τα δικαστήρια να ελέγξουν αν η αναθεώρηση έγινε σύμφωνα με το Σύνταγμα; Είναι επιτρεπτό να αλλάξουν οι όροι και η διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος; Ποιο είναι το συννηθέστερο και σοβαρότερο σφάλμα των σχεδιαστών της συνταγματικής αναθεώρησης; Υπάρχει «δεξιά» και «αριστερή» αναθεώρηση;

Με αυτό τον τρόπο, ακανθώδη θεωρητικά προβλήματα αναλύονται με σαφήνεια, χωρίς περιττές λεπτομέρειες, έτσι ώστε να γίνει κατανοητή η ουσία τους, χωρίς όμως πάλι να καταλήγουμε σε υπεραπλουστεύσεις. Σκιαγραφείται το νομικό πλαίσιο εντός του οποίου λαμβάνει χώρα η αναθεώρηση και δίνονται σαφείς απαντήσεις σε δυσεπίλυτα ερωτήματα που έχουν απασχολήσει τη θεωρία εδώ και δεκαετίες. Θα μπορούσαμε ενδεικτικά να αναφέρουμε την ιδιαίτερα ευσύνοπτη και κατανοητή παρουσίαση των όρων της συζήτησης περί δυνατότητας δικαστικού ελέγχου της συνταγματικής αναθεώρησης, όπως επίσης και την αμετακίνητη και πάγια θέση του συγγραφέα περί δυνατότητας (λελογισμένης) αναθεώρησης του ίδιου του άρθρου 110 του Συντάγματος.

Το δεύτερο μέρος έχει πιο επίκαιρο χαρακτήρα, καθώς εξετάζονται συγκεκριμένα ζητήματα που έχουν κατά καιρούς απασχολήσει και πρόκειται αναμφίβολα να απασχολήσουν τον αναθεωρητικό νομοθέτη. Σταχυολογώντας, μπορούμε να αναφέρουμε τα ακόλουθα: Πρέπει να υπάρχουν θεσμικά αντίβαρα απέναντι στις πρωθυπουργικές υπερεξουσίες; Είναι σκόπιμη η πρόβλεψη περί απαγόρευσης ή αποκλεισμού κομμάτων από τη συμμετοχή στις εκλογές; Πώς πρέπει να λειτουρ-

γούν οι εξεταστικές επιτροπές της Βουλής; Πώς πρέπει να επιλέγονται τα μέλη των ανεξάρτητων αρχών και πώς η ηγεσία της δικαιοσύνης; Είναι αναγκαίο ένα Συνταγματικό Δικαστήριο; Πρέπει να αναθεωρηθεί το άρθρο 16 του Συντάγματος; Τέλος, είναι σκόπιμο να περιληφθεί στο Σύνταγμα ρήτρα για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης;

Πρόκειται για ορισμένα μόνο από τα ερωτήματα τα οποία θέτει και με τα οποία αναμετράται το βιβλίο. Επίκαιρα δηλαδή ζητήματα που έχουν απασχολήσει τα πολιτικά κόμματα, τον Τύπο και τους πολίτες και αναμένεται να τεθούν εκ νέου στην επικείμενη αναθεώρηση. Κατά την εξέτασή τους προκύπτουν συνήθως δύο διαμετρικά αντίθετες δυσκολίες για έναν μη νομικό. Από τη μία, αρκετές φορές αυτά παρουσιάζονται ως υπερβολικά σύνθετου χαρακτήρα, χωρίς σαφή παρουσίαση των βασικών θέσεων υπέρ ή κατά της επιχειρούμενης αναθεώρησης ή εξίσου των βασικών κατευθύνσεων που αυτή μπορεί να λάβει. Έτσι ο απλός πολίτης χάνεται, νιώθει δέος ενώπιόν τους και αισθάνεται, κακώς, ότι δεν μπορεί να τα «αγγίξει». Από την άλλη, διαπιστώνεται συχνά η τάση σύνθετα νομικά ζητήματα να υπερπολιτικοποιούνται, κάτι που έχει ως συνέπεια να μην αναδεικνύονται όλες οι συνοδευτικές τους παράμετροι και να τονίζεται μόνο ο εξωνομικός τους μανδύας, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τεχνικά δεδομένα που όμως καθίστανται κρίσιμα.

Όλα αυτά δεν ισχύουν βέβαια στο υπό κρίση βιβλίο, καθώς οι αναλύσεις του Κοντιάδη εισδύουν στην ουσία των ζητημάτων, «μεταφράζουν» σε απλή γλώσσα τα περίπλοκα και δυσνόητα ενίοτε νομικά επιχειρήματα, προσφέροντάς τα στην απλούστερη δυνατή μορφή τους στον αναγνώστη. Θέματα όπως το σκόπιμο της εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας από τον λαό και της ενίσχυσης των αρμοδιοτήτων του, της αλλαγής των διατάξεων περί εκλογικού συστήματος και περί ευθύνης υπουργών, της αλλαγής του τρόπου επιλογής της ηγεσίας της δικαιοσύνης, καθώς και των μελών των ανεξάρτητων αρχών, που έχουν απασχολήσει διαχρονικά και τη θεωρία και κατά καιρούς την κοινή γνώμη, αναλύονται διεξοδικά και παρέχονται όλες οι αναγκαίες πληροφορίες και γνώσεις, προκειμένου ο αναγνώστης να μπορεί να τοποθετηθεί επ' αυτών.

Η κομβική συμβολή του βιβλίου είναι δίχως άλλο ότι συμπυκνώνει με μεγάλη επιτυχία όλη την επιστημονική γνώση επί των θεμάτων και έτσι συνεισφέρει στον δημόσιο διάλογο διευκολύνοντας τη διεξαγωγή στοχευμένης συζήτησης που θα μπαίνει στην ουσία των ζητημάτων. Γιατί, για παράδειγμα, η απόφαση περί ενίσχυσης ή μη των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας, δεν μπορεί εν τέλει να είναι αμιγώς νομική υπόθεση ούτε όμως μπορεί, από την άλλη, να μην λαμβάνει υπόψη της τα συνταγματικά δεδομένα και τα επιχειρήματα των ειδικών. Η ανεύρεση αυτής της μέσης οδού, μεταξύ πολιτικού βολонταρισμού και επιστημονικής γνώσης, είναι ο βασικός στόχος του έργου. Να δώσει δηλαδή τα απαραίτητα εργαλεία στον αναγνώστη, προκειμένου να διαμορφώσει τεκμηριωμένη άποψη και να αναμετρηθεί ενδεχομένως και με την άποψη του συγγραφέα.

Συνοψίζοντας, έχουμε την πεποίθηση ότι το παρόν βιβλίο θα αποτελέσει έναυσμα και σημείο εκκίνησης ενός δημιουργικού διαλόγου σχετικά με την ανάγκη αναθεώρησης του Συντάγματος και το περιεχόμενό της, εφόσον αυτή ευοδωθεί. Γι' αυτό τον λόγο θεωρούμε ότι η ανάγνωσή του επιβάλλεται πρωτίστως από κάθε πολίτη που ενδιαφέρεται για τη διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος και επιθυμεί να την προσεγγίσει με σφαιρικό, στοχευμένο και διεισδυτικό τρόπο συλλαμβάνοντας τα διακυβεύματα και τις προοπτικές της. □